

Martti Virtanen¹
Johtaja
Kilpailuvirasto

Tämä seminaari on osoittanut oivallisesti, että taloustiede tarjoaa relevantin näkökulman kilpailupolitiikan ja -oikeuden analyysiin ja soveltamiseen. Tämä ei ole mitenkään yllättävää, sillä onhan kansantaloustieteen alaan kuuluva toimialan taloustiede nykyaikaisen kilpailupolitiikan ja -oikeuden ainoana kestävässä intellektuaalisena perustana.²

On jo sinällään hyödyllistä muistuttaa kilpailupolitiikan ja -oikeuden taloustieteellisestä perustasta, mutta pitemmälekin meneviä perusteluja sille, miksi taloustieteen valokeilaa juuri nyt on perusteltua suunnata kilpailupolitiikkaa ja -oikeutta kohti, voidaan esittää, ja niitä on myös seminaarissa tuotu esiin:

– Taloustieteessä (sekä teoreettisessa että empiirisessä analyysissä) on saatu aikaan kilpailupolitiikan ja -oikeuden kannalta relevantteja tutkimustuloksia, joiden merkitystä tulisi lähemmin arvioida.

¹ *Kommentissa esitetyt näkemykset ovat kirjoittajan omia, eivätkä ne välttämättä vastaa Kilpailuviraston kantaa.*

² *Kilpailupolitiikka ja -lainsäädäntö ovat toisaalta ankkuroituneet oikeudenkäytölle oikeusvaltiossa asetettuihin rajoitteisiin: taloudenpitäjille ei voida määrätä mielivaltaisia velvoitteita, ja niille tulee antaa asianmukainen mahdollisuus tulla kuulluksi ja puolustautua niihin kohdistettujen epäilyjen tai syytösten johdosta. Tällaisetkin oikeudelliset rajoitteet kilpailupolitiikan ja -oikeuden soveltamisessa ovat kuitenkin viime kädessä taloudellisen tehokkuudenkin kannalta perusteltuja. Tämäkin osoittaa, kuinka yhteen nivoutuneita taloudelliset ja oikeudelliset elementit ovat kilpailupolitiikan ja -oikeuden opillisessa perustassa.*

– Yhä dynaamisemmassa ja monimutkaisemmassa taloudellisessa toimintaympäristössä kilpailupolitiikkaa ja -oikeutta on yhä haasteellisempaa toimeenpanna, mikä lisää uuden taloustieteellisen argumentaation tarvetta.

Kilpailupolitiikan taloustieteellinen perusta

Emme voi sulkea silmiämme siltä, että keskenään kilpailevat yritykset ovat tämän päivän markkinoilla yhä erilaisempia, ja että tällä erilaisuudella on pysyväisluonteisia vaikutuksia yritysten taloudelliseen menestykseen – silloinkin kun toimialalle ei näyttäisi perinteisen toimialataloustieteen näkökulmasta olevan merkittäviä alallepääsyn esteitä.³ Arvioitaessa yritysten markkinavoimaa ja kilpailuetuja tuleekin jatkossa ottaa huomioon toimialakoh- taisten kilpailuetekijöiden ohella yritysspesifejä kilpailuetekijöitä eli yritysten toisistaan poikkeavat resurssit, kyvykkyydet ja kompetenssit. Yritykset voivat nauttia pitkäaikaisesti tavanomaista paremmasta kannattavuudesta tällaisten eritysspesifien kilpailuetujen ansiosta. Tämä mahdollisuus saattaa vaikuttaa merkittävästi yritysten markkinakäyttäytymisen, mukaan lukien kilpailua rajoittavien menettelytapojen

³ *Esimerkiksi monien palvelualojen yritysten (ravintolat, parturit, jne.) pitkäaikaisista menestystä näyttäisi olevan vaikea selittää toimialakoh- taisten alallepääsyn esteiden perusteella.*

tulkintaan.⁴ *Aki Koponen* pohti esityksessään tämän näkökulman vaikutusta kilpailuolosuhteiden seurantaan ja diagnostisointiin ja viittasi uusien ja innovatiivisten kilpailuviranomaisten toimintamallien mahdollisuuteen tältä osin.

Yllä olevan perusteella yrityksen teorian, strategisen liikkeenjohtotutkimuksen, ja laajemminkin liiketaloudellisen tutkimuksen kehitys on vahvistamassa kilpailupolitiikan ja -oikeuden taloustieteellistä perustaa. Mutta samaan suuntaan vaikuttavat myös ne kilpailuoikeuden soveltamisen uudet haasteet, jotka liittyvät innovaatioiden lisääntyvään merkitykseen taloudellisessa kilpailussa ja siihen yritysten välisen yhteistyön ja kilpailun monimutkaistuvaan työnjakoon, jota nykyaikaisten innovaatioprosessien toteuttaminen merkitsee. Yhä enemmän tarvitaan yritysten välistä luovaa ja innovatiivista yhteistyötä, vaikka tämän yhteistyön ulkopuolella ao. yritykset kilpailevat keskenään. Kilpailupolitiikan ja -oikeuden kannalta tuleekin yhä tärkeämmäksi erottaa toisistaan ”hyvä” (so. uutta luova, innovatiivinen) yhteistyö ”huonosta” (so. pelkästään hintojen nostamiseen ja markkinoiden jakamiseen keskittyvästä) yhteistyöstä. Hyvääkin yhteistyötä tekevilla yrityksillä saattaa silti olla tai ne voivat yhteistyönsä kautta hankkia merkittävää markkinavoimaa.

Miksi sitten tällainenkin kehitys on laajentamassa kilpailupolitiikan ja -oikeuden teoreettista perustaa? Merkittävään asemaan markkinaprosesseissa nousee nyt taloudenpitäjien keskinäinen luottamus. Luottamus on eräänlaista voiteluainetta, jolla talou-

den rattaita pidetään käynnissä vähäisellä kitkalla eli vähäisillä transaktiokustannuksilla. Luottamus taloudenpitäjien välillä ei kuitenkaan ole pelkästään taloudellisiin vaihdantasuhteisiin perustuvaa vaan sitä luodaan myös kaikessa muussa taloudenpitäjien kanssakäymisessä. Näin markkinaprosessien ja niihin liittyvien taloudellista kilpailua säätelevien järjestelyjen ymmärtämisessä ja selittämisessä talous on nivoutumassa entistä tiiviimmin yhteen muun yhteiskunnan kanssa. Siten myös muun yhteiskuntatieteen tuki taloustieteelle kilpailupolitiikan ja -oikeuden ajatteluperustana on vahvistumassa.

”Ydintoimialataloustiedekin” on kehittynyt kilpailupolitiikkaa ja -oikeutta hyödyntävällä tavalla. *Markku Stenborg* havainnollisti esityksessään, miten taloustieteen sekä teoreettiset että empiiriset edistysaskeleet tuovat lisävalaistusta perinteisesti vaikeaselkoisina pidettyjen oligopolien analysointiin ja valvontaan. *Eero Lehto* käsitteli esityksessään empiirisen analyysin hyväksikäyttöä yrityskauppojen luonteen ja kilpailuvaikutusten analysoimisessa ja viittasi siihen, että ainakin eräissä tapauksissa johtopäätökset voivat olla hyvinkin kriittisiä. Tältä osin voidaan lopulta vielä todeta, että peliteorian kehitys on olennaisesti syventänyt kykyämme ymmärtää reaali maailman kilpailuprosessien monimutkaisuutta ja monimuotoisuutta.

Mitä on kilpailupolitiikka?

Innovaatio on siis avainkäsite, johon taloustieteen kehitys ja kilpailupolitiikan kehityshaasteet tällä hetkellä olennaisilta osiltaan kulminoituvat. Innovaatioiden merkitys ei kuitenkaan rajoitu pelkästään kilpailuoikeuden soveltamiseen erilaisiin kilpailunrajoituksiin, vaan kyse on samalla myös kilpailun olennaisesta vaikutuksesta tuottavuuden kasvuun ja ylipäätään kokonaistaloudelliseen kehitykseen, johon *Jukka Pekkarinen* seminaarin avauspuheenvuorossaan viittasi.

Viimeaikainen taloustieteellinen tutkimus ja Suomen osalta tuore OECD:n raportinkin viittaavat siihen, että kilpailun olemassaolo tai sen puuttuminen merkitsee koko kansantalouden kehityksen kannalta todella paljon: kilpailun poissulkeminen liittyy huonoon tuottavuuskehitykseen ja stagnaatioon, kun taas vireä kilpailu liittyy vahvaan tuottavuuskehitykseen, innovatiivisuuteen ja muutosdynamiikkaan.

Tiedämme edelleenkin liian vähän kilpailun pitkän aikavälin vaikutuksista tuottavuus- ja työllisyyskehitykseen ja ylipäätään taloudelliseen kasvuun; tarvitsemme lisää tutkimusta näistä yhteyksistä. Voinemme kuitenkin jo nyt väittää, että tarvitsemme näiden vaikutusten vuoksi laaja-alaista talouspoliittista kilpailustrategiaa. Tällaisen laajasti ymmärretyn kilpailupoliittisen strategian tarpeestahan on asiallisesti kyse niin globalisaatiokeskustelussa kuin hyvinvointipalvelusektorin uudistumishankkeissakin. Kilpailuvirasto voi tällaisissa pyrkimyksissä parhaimmillaan olla päätöksentekijöitä avustavana asiantuntijaviranomaisena.

Taloustiede on tällöin välttämätön ja tulevaisuudessa todennäköisesti yhä tehokkaampi työkalu. Seminaarissa tuotiin esiin, että kilpailu (ja kilpailupoliittinen valvonta) voi olla ylivoimainen substituutti erityissäätelylle. *Ari Ahonen* osoitti esityksessään, ettei edes hintakattosäätely ole vailla epätoivottavia sivuvaikutuksia. Myös *Ville Aalto-Setälän* esitys kilpailun lisäämisen vaikutuksista kansallisiin lääkemarkkinoihimme osoitti, miten dramaattinen kilpailun avaamisen vaikutus voi olla. Kummankin esityksen perusteella kilpailuteoriaa voidaan ja sitä tulee armotomasti käyttää hyväksi sääntelyinsti-tuutioiden toimivuuden arvioinnissa.

Miten taloustieteen valokeilaa tulisi suunnata?

Yllä olevan perusteella on tällä hetkellä sekä tilaa että tarvetta kilpailupoliittisiin ja -oikeudellisiin innovaatioihin. Kuten seminaarissa on todettu, histo-

riallisen kokemuksen perusteella voidaan väittää, että innovaatiot kilpailupolitiikassa ja -oikeudessa perustuvat teorian ja käytännön vuorovaikutusprosessiin, jonka lähtökohtana on joko tieteellinen tutkimus tai kompastuskiven luonteinen kilpailupolitiikan ja -oikeuden konkreettinen soveltamisongelma.

Kyse on siis vuorovaikutussuhteesta, joka on ajan myötä nivonut tehokkaasti yhteen etenkin taloudellista ja oikeudellista argumentaatiota käytännön kilpailupolitiikassa ja -oikeudessa. Tämän vuoksi saattaa ajoittain olla vaikeaa päätellä, mikä on taloudellista ja oikeudellista tässä yhteydessä. Tällaisessa hedelmällisessä vuorovaikutuksessa, johon *Kalle Määttä* esityksessään viittasi, löydetään jatkossakin parhaiten uusia innovatiivisia argumentteja ja soveltamisperiaatteita. Näissä merkeissä olemme pitäneet seminaariamme.

Taloustieteen potentiaali ja kilpailuviranomaistoiminta

USA:n Federal Trade Commission'in entinen puhemies Timothy J. Muris on korostanut kilpailuviranomaisten tarvetta investoida omaan tutkimus- ja kehitystoimintaansa, mihin FTC onkin merkittävästi panostanut. Muris'in mukaan kilpailuviranomaisten kyky tehdä laadukasta työtä ja ylläpitää uskottavuutta edellyttää yhä vahvempaa tutkimustoimintaa markkinoiden ja yritysten toimintatavasta, vahingollisten kilpailunrajoitusten esiintymiselle tyypillisistä olosuhteista ja viranomaisen toteuttaman kilpailulainsäädännön toimeenpanon todellisesta tarpeesta ja vaikutuksista. Muris korostaa tarvetta jatkuvasti arvioida uudelleen ja testata kilpailuviranomaisten taloudellista ajattelua ja mitata empiirisesti viranomaisen ja tuomioistuinten ratkaisujen vaikutuksia. Oman vahvan T&K-toimintansa avulla kilpailuviranomainen voikin itse olla vahvasti aloitteellinen ja suuntaa näyttävä uutta innovatiivista kilpailupoliittista ja -oikeudellista tietoa luovassa vuorovaikutusprosessissa.

Vastaavaa kehitystarvetta ja -potentiaalia on varmasti myös meikäläisissä olosuhteissa. Suomessa kilpailupolitiikan T&K ei kuitenkaan vastaavassa määrin kuin USA:ssa voine perustua kilpailuviranomaisen sisäisiin panostuksiin; olennaisessa määrin tarvitaan verkostoitumista tutkimustoiminnan ja muiden sidosryhmien kanssa ja kansainvälisen viranomaisyhteistyön hyväksikäyttöä. Tällä seminaarillamme on verkostoitumisessa otettukin askel eteenpäin.